

Sygn. akt II USKP 212/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 maja 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bohdan Bieniek (przewodniczący)

SSN Maciej Pacuda

SSN Krzysztof Staryk (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku Z. K.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w B.
o prawo do rekompensaty,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 25 maja 2022 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 17 grudnia 2019 r., sygn. akt III AUa [...],

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. (dalej również jako: ZUS) w decyzji z dnia 29 listopada 2019 r. odmówił Z. K. prawa do rekompensaty określonej w art. 21 ust. 1 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych, ponieważ nie udowodnił on przed 1 stycznia 2009 r. wykonywania

przez co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze.

W wyroku z dnia 17 grudnia 2019 r., sygn. akt III AUa [...], Sąd Apelacyjny w [...] – w sprawie z odwołania tego ubezpieczonego od wymienionej wyżej decyzji ZUS – oddalił apelację organu rentowego od wyroku Sądu Okręgowego – Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Ł. z dnia 20 sierpnia 2019 r., sygn. akt III U [...], w którym Sąd Okręgowy zmienił zaskarżoną decyzję ZUS z dnia 29 listopada 2019 r. i przyznał Z. K. prawo do rekompensaty od 12 listopada 2018 r.

Sąd Apelacyjny ustalił, że wnioskodawca (ur. 12 listopada 1953 r.) w okresie zawodowej aktywności od 31 maja 1972 r. do 31 stycznia 2012 r. był zatrudniony przez co najmniej piętnaście lat w szczególnych warunkach na różnych stanowiskach; między innymi jako kierowca samochodu ciężarowego. Decyzją z dnia 18 września 2014 r. ZUS odmówił mu prawa do emerytury w wieku obniżonym, gdyż nie udowodnił 15-letniego okresu pracy w szczególnych warunkach. Z. K. nie zaskarżył tej decyzji. Nie ubiegał się o emeryturę pomostową, natomiast 16 listopada 2018 r. złożył wniosek o emeryturę. Zakład Ubezpieczeń Społecznych decyzją z 29 listopada 2018 r. przyznał mu emeryturę od 12 listopada 2018 r., tj. od osiągnięcia wieku emerytalnego, a drugą decyzją z tego dnia (zaskarżoną w niniejszym postępowaniu) odmówił prawa do rekompensaty.

Sąd Apelacyjny podkreślił, że z treści apelacji wynika, iż organ rentowy podziela stanowisko Sądu pierwszej instancji o udowodnieniu na dzień 31 grudnia 1998 r. 15 lat 8 miesięcy 8 dni pracy w szczególnych warunkach oraz 25 lat 7 miesięcy i 17 dni ogólnego stażu pracy. Zasadnicza kwestia w sprawie sprowadzała się do analizy art. 21 ust. 1 i ust. 2 1 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1924). Organ rentowy w postępowaniu apelacyjnym stoi na stanowisku, że wnioskodawca nie spełnia przesłanek do przyznania prawa do rekompensaty, o jakich mowa w art. 21 ust. 1 tej ustawy, gdyż skoro spełnił on z mocy ustawy warunki do nabycia prawa do emerytury w obniżonym wieku z tytułu pracy w warunkach szczególnych (mimo, że jej nie otrzymał), to przedmiotowa rekompensata mu nie przysługuje.

Sąd Apelacyjny dokonał wykładni art. 21 ust. 1 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych w powiązaniu z art. 2 pkt 5 tej ustawy i uznał,

że celem rekompensaty jest złagodzenie skutków utraty możliwości przejścia na wcześniejszą emeryturę przed osiągnięciem wieku emerytalnego przez pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach. Polega ona na odpowiednim zwiększeniu podstawy wymiaru emerytury z FUS, do której osoba uprawniona nabyła prawo po osiągnięciu powszechnego wieku emerytalnego, gdyż zgodnie z art. 23 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych rekompensata przyznawana jest w formie dodatku do kapitału początkowego, o którym mowa w przepisach art. 173 i art. 174 – wydaną na podstawie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1270 ze zm.) Zgodnie zaś z treścią art. 173 ust. 1 tej ustawy kapitał początkowy ustala się dla ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., za których były opłacane składki na ubezpieczenie społeczne przed dniem 1 stycznia 1999 r. Warunek sformułowany w art. 21 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych należy więc rozumieć w taki sposób, że rekompensata jest adresowana wyłącznie do ubezpieczonych objętych systemem emerytalnym zdefiniowanej składki, którzy przed osiągnięciem podstawowego wieku emerytalnego nie nabyli prawa do emerytury z FUS obliczanej według formuły zdefiniowanego świadczenia. Rekompensata nie przysługuje też tym ubezpieczonym, którzy zostali objęci ubezpieczeniem społecznym po 31 grudnia 1998 r. Rozumienie przepisu art. 21 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych jako wyłączającego prawo do rekompensaty dla każdej osoby, która nabyła prawo do jakiegokolwiek emerytury z FUS byłoby oczywiście nieprawidłowe i sprzeczne z celem i charakterem rekompensaty. Przepis ten nie dotyczy każdej osoby uprawnionej do emerytury z FUS, lecz jedynie osób, które nabyły prawo do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym z uwagi na wykonywanie prac w warunkach szczególnych.

Według Sądu drugiej instancji w sytuacji, gdy odwołujący się nie nabył prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym z tytułu pracy w warunkach szczególnych ani nie nabył prawa do emerytury pomostowej, a legitymuje się okresem pracy w warunkach szczególnych w rozumieniu art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS w wymiarze 15 lat, to spełnia wszystkie warunki do przyznania prawa do rekompensaty, o jakiej mowa w art. 21 w związku z art. 2

pkt 5 ustawy o emeryturach pomostowych. Przepisy te nie nakładają na ubezpieczonego żadnych dodatkowych warunków, zatem - wbrew twierdzeniom organu rentowego - bez znaczenia w sprawie jest to, z jakich powodów wnioskodawca nie otrzymał prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym z tytułu pracy w warunkach szczególnych. Odwołujący się utracił możliwość przejścia na wcześniejszą emeryturę przed osiągnięciem wieku emerytalnego. W 2014 r. wnioskodawca bezskutecznie ubiegał się o prawo do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym z tytułu pracy w warunkach szczególnych. Prawomocną decyzją z 18 września 2014 r. organ rentowy odmówił mu prawa do wcześniejszej emerytury z uwagi na niewykazanie na dzień 1 stycznia 1999 r. 15 lat pracy w warunkach szczególnych. Natomiast na podstawie decyzji ZUS z 29 listopada 2018 r. wnioskodawca otrzymał prawo do emerytury w powszechnym wieku emerytalnym poczynawszy od 12 listopada 2018 r., ale organ rentowy odmówił mu prawa do rekompensaty.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego wnioskodawca poniósł szkodę z tytułu utraty możliwości nabycia prawa do wcześniejszej emerytury, ponieważ nie nabył prawa do wcześniejszej emerytury wskutek decyzji ZUS, a nie przez własne zaniedbania. Ujemnych następstw czy odpowiedzialności za taki stan rzeczy nie może ponosić wnioskodawca, ponieważ wystąpił z wnioskiem o emeryturę w dniu 30 kwietnia 2014 r. i złożył wszystkie niezbędne dokumenty potwierdzające okresy zatrudnienia. Gdyby ZUS po złożeniu wniosku o wcześniejszą emeryturę w 2014 r. wypełnił ciążący na nim obowiązek wyjaśnienia charakteru pracy wykonywanej przez Z. K. od 1 sierpnia 1982 r. do 9 marca 1985 r., od 12 marca 1985 r. do 27 marca 1990 r. oraz od 1 kwietnia 1990 r. do 8 czerwca 1992 r., to wnioskodawca uzyskałby prawo do wcześniejszej emerytury na podstawie złożonego wniosku. Niewyjaśnienie charakteru pracy w ww. okresach mogłoby ewentualnie zostać zakwalifikowane jako błąd organu rentowego w rozumieniu art. 133 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, z tym że wnioskodawca mógłby uzyskać prawo do wcześniejszej emerytury tylko za okres 3 lat poprzedzających bezpośrednio miesiąc wystąpienia z wnioskiem o to prawo, o ile odmowa lub przyznanie niższych świadczeń były następstwem błędu organu rentowego lub odwoławczego.

Według Sądu drugiej instancji stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w uzasadnieniu wyroku z dnia 16 maja 2018 r., III UK 88/17, nie ma odniesienia do rozpoznawanej sprawy. Sąd Najwyższy uznał wprawdzie, że rekompensata, o której mowa w art. 21 ustawy o emeryturach pomostowych nie przysługuje osobie, która nabyła *ex lege* prawo do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym na podstawie przepisów ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS, nie mniej jednak uznał, że nie przysługuje osobie, która nie zrealizowała tego prawa wskutek niezłożenia wniosku o emeryturę w wieku obniżonym. Zdaniem Sądu Apelacyjnego zastosowanie poglądu Sądu Najwyższego wyrażonego w powołanym wyroku byłoby krzywdzące dla wnioskodawcy, a ponadto sprzeczne też z drugą tezą wyroku, ponieważ wnioskodawca dopełnił obowiązku polegającego na złożeniu wniosku o wcześniejszą emeryturę, a o prawo do emerytury pomostowej nie mógł skutecznie ubiegać się wobec braku spełnienia warunku posiadania wymaganego na dzień 31 grudnia 2008 r. okresu pracy w warunkach szczególnych. Powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego ZUS zaskarżył skargą kasacyjną opartą na pierwszej podstawie kasacyjnej z art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c., zarzucając naruszenie art. 21 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (Dz.U. z 2018 r., poz. 1924 ze zm.) przez uznanie, iż wnioskodawcy należy przyznać prawo do rekompensaty do emerytury przyznanej w powszechnym wieku emerytalnym w sytuacji, gdy nabył *ex lege* prawo do wcześniejszej emerytury z tytułu wykonywania pracy w szczególnych warunkach w wieku 60 lat. Strona skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i oddalenie odwołania wnioskodawcy; ewentualnie - o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji, a także o zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego na rzecz organu rentowego za instancję apelacyjną i kasacyjną według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest częściowo uzasadniona.

Na wstępie należy wskazać, że przepisy dotyczące przyznania prawa do rekompensaty określonej w art. 2 pkt 5, art. 21-23 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r.

o emeryturach pomostowych, a zwłaszcza odmowy przyznania tej rekompensaty, zostały zredagowane w sposób uniemożliwiający zastosowanie wyłącznie wykładni językowej, natomiast zastosowanie pozostałych rodzajów wykładni prowadzić może do generowania niejednoznacznych jurydycznych konkluzji.

Zgodnie z art. 21 ust. 1 wskazanej wyżej ustawy rekompensata przysługuje ubezpieczonemu, jeżeli ma okres pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS, wynoszący co najmniej 15 lat. Stosownie do art. 3 ust. 7 tej ustawy za pracowników wykonujących prace w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze uważa się również osoby wykonujące przed dniem wejścia w życie ustawy prace w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy lub art. 32 i art. 33 ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

Z tego względu należy uznać, że określenie z art. 21 ust. 1 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych „ma okres pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze” dotyczy okresów wykonywania prac wymienionych w art. 32 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (aktualnie jednolity tekst: Dz.U. z 2022 r., poz. 504 ze zm.) w związku z § 2 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. nr 8, poz. 43 ze zm.) lub w odrębnych przepisach dotyczących osób ubezpieczonych z tytułu działalności twórczej lub artystycznej. Z cytowanego art. 32 wynika, że zaliczenie okresu pracy do zatrudnienia w szczególnych warunków lub w szczególnym charakterze jest możliwe, gdy taka praca była wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy.

Problemy wywołuje natomiast wykładnia art. 21 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych, który stanowi, że rekompensata nie przysługuje osobie, która nabyła prawo do emerytury na podstawie przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

Dosłowne odczytanie tego przepisu oznacza, że rekompensata nie przysługuje osobie, która nabyła jakiegokolwiek (każde) prawo do emerytury na podstawie przepisów ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z

Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Oznaczałoby to, że ubezpieczony nabyłby prawo do rekompensaty tylko wtedy, gdyby nabył prawo do emerytury na podstawie innej ustawy niż ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, na przykład na podstawie art. 88 ust. 2a ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela. Taka wykładnia językowa pozostaje w sprzeczności z wykładnią celowościową przedstawioną w uzasadnieniu rządowego projektu ustawy o emeryturach pomostowych (druk Sejmu VI kadencji nr 1070), z którego wynika, że rekompensata ma związek z likwidacją możliwości przechodzenia na emeryturę przez niektóre grupy zawodowe wymienione w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Kierując się wyłącznie wykładnią celowościową oraz analizą art. 2 pkt 5 i art. 23 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych, Sądy uznają, że art. 21 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych należy interpretować (wbrew wykładni językowej) w ten sposób, że rekompensata przysługuje również niektórym osobom, które nabyły prawo do emerytury na podstawie przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

Zawarty w pierwszym zdaniu art. 2 pkt 5 warunek „utrata możliwości nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze” wynikać może z braku umiejętności ustawodawcy relewantnego rozróżnienia wcześniejszej emerytury od emerytury w obniżonym wieku emerytalnym.

Niższy wiek emerytalny to wiek poniżej 60 roku życia dla kobiet i 65 dla mężczyzn. Ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych prawo do emerytury w niższym wieku emerytalnym przewidziała dla pracowników urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r. zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (art. 32 ust. 1), a także dla pracowników urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., jeżeli warunki nabycia prawa do emerytury spełnili do 31 grudnia 2008 r. (art. 46 tej ustawy); art. 184 wskazanej wyżej ustawy zagwarantował prawo do emerytury w wieku obniżonym także tym pracownikom urodzonym po 31 grudnia 1948 r., zatrudnionym w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, którzy wymagany staż pracy osiągnęli do 1 stycznia

1999 r., choćby wiek emerytalny ukończyły także po 2008 r. Prawo do emerytury w niższym wieku emerytalnym jest prawem nabywanym *ex lege*.

Natomiast prawo do wcześniejszej emerytury zostało uregulowane w art. 29 i 30 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, które przyznają je pracownikom urodzonym przed 1 stycznia 1949 r., którzy nie osiągnęli wieku emerytalnego określonego w art. 27 pkt 1 i złożą stosowny wniosek. Prawo do wcześniejszej emerytury związane jest z dłuższym stażem emerytalnym niż przewidziany dla emerytury powszechnej bądź uzależnione od całkowitej niezdolności do pracy. Stosownie do art. 30 ostatnio wymienionej ustawy odrębne przepisy określają zasady „wcześniejszego przechodzenia na emeryturę” dla osób, określonych w art. 27, które są: 1) inwalidami wojennymi i wojskowymi oraz kombatanami; 2) pracownikami urzędów państwowych; 3) pracownikami samorządowymi; 4) żołnierzami zastępczej służby wojskowej przymusowo zatrudnianymi w kopalniach węgla, kamieniołomach i zakładach wydobywania rud uranu; 5) nauczycielami akademickimi.

Dosłowne odczytanie art. 2 pkt 5 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych w analizowanej kwestii oznaczałoby, że rekompensata jest odszkodowaniem za utratę możliwości nabycia prawa do „wcześniejszej emerytury” (a więc z art. 29 i 30 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych) z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze (więc w przypadku mężczyzn - po osiągnięciu wieku 60 lat, jeżeli mają co najmniej 35-letni okres składkowy i nieskładkowy albo jeżeli mają co najmniej 25-letni okres składkowy i nieskładkowy oraz zostali uznani za całkowicie niezdolnych do pracy, a ponadto pracowali przez 15 lat w szczególnych warunkach), które to osoby (dodatkowo) nie nabędą prawa do emerytury pomostowej.

Należy odrzucić językową wykładnię tych przepisów, gdyż – jak wyżej stwierdzono – w myśl art. 23 ust. 2 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych - rekompensata przyznawana jest w formie dodatku do kapitału początkowego dla ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., natomiast art. 29 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych dotyczy ubezpieczonych urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r.

Przy wykładni systemowej – w ocenie Sądu Najwyższego – należy uznać, że redagując art. 2 pkt 5 ustawy o emeryturach pomostowych ustawodawca miał na myśli prawo do rekompensaty jako odszkodowania za utratę możliwości nabycia prawa do „emerytury w obniżonym wieku emerytalnym” z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze (art. 46 i art. 184 w związku z art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych) dla osób, które nie nabędą prawa do emerytury pomostowej. Wykładnia art. 21 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych prowadzi więc do konkluzji, że rekompensata nie przysługuje osobie, która nabyła prawo do emerytury na podstawie art. 46 i art. 184 w związku z art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

Oдноśnie do określenia „nabyła prawo do emerytury” w doktrynie oraz w judykaturze wymienia się nabycie prawa do emerytury *in abstracto* wskutek kształtującego działania norm prawnych na sferę prawną ubezpieczonych, które aktualizuje się wskutek spełnienia wszystkich ustawowych warunków kształtujących *ex lege* to prawo, a także nabycie tego prawa *in concreto*, co następuje po wydaniu deklaratoryjnej decyzji emerytalnej. W ubezpieczeniach społecznych regułą jest przysługiwanie prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego po spełnieniu wszystkich ustawowych warunków jego przysługiwania z zastosowaniem mechanizmu ich nabywania *ex lege*. Wynika to z powszechnej ustawowej zasady, zgodnie z którą prawo do świadczeń określonych w ustawie powstaje z dniem spełnienia wszystkich warunków wymaganych do jego nabycia (art. 100 ust. 1 ustawy emerytalnej). Jeżeli wszystkie przesłanki nabycia prawa do emerytury zostają spełnione, to prawo do świadczenia powstaje nawet wtedy, gdy nie został złożony wniosek o jego przyznanie (por. np. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 4 listopada 2014 r., I UK 100/14, LEX nr 1567460 oraz z dnia 18 lutego 2015 r., I UK 225/14, OSNP 2016 nr 11, poz. 141). Nabycie w taki sposób prawa do emerytury nie zobowiązuje organu ubezpieczeń społecznych do działania z urzędu w celu ustalenia i realizacji przysługującego nabytego *ex lege* uprawnienia, chyba że ustawa wyraźnie stanowi inaczej, ponieważ organ ten działa co do zasady na wniosek uprawnionego, który ujawnia swoje nabyte ustawowe uprawnienie i jest zainteresowany jego realizacją. Z tego względu wniosek o świadczenie (art. 116

ust. 1 ustawy emerytalnej) nie jest elementem układu warunkującego nabycie prawa do emerytury, gdyż ten jest zawarty w przepisach ustawy określających warunki do przysługiwania świadczenia, a wniosek stanowi jedynie żądanie realizacji prawa wykreowanego *ex lege* (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2000 r., III ZP 2/00, OSNAPiUS 2001 nr 12, poz. 418).

Mimo wskazanej wyżej niejednoznaczności omawianych przepisów, w judykaturze ukształtowało się jednolite stanowisko, że sporna rekompensata nie przysługuje osobie, która nabyła *ex lege* prawo do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym z tytułu szczególnego zatrudnienia na podstawie przepisów ustawy o emeryturach i rentach, choćby nie zrealizowała tego prawa wskutek niezłożenia wniosku o tę emeryturę (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 16 maja 2018 r., III UK 88/17, OSNP 2018 nr 2, poz. 23 oraz z dnia 9 maja 2019 r., III UK 119/18, LEX nr 2678295, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 2021 r., I USKP 13/21, Legalis nr 2533698). W związku z tym tak samo należałoby zinterpretować zawarte w art. 2 pkt 5 ustawy o emeryturach pomostowych określenie „dla osób, które nie nabędą prawa do emerytury pomostowej”. *Ratio legis* takiej regulacji jest przyznanie odszkodowania za rzeczywistą utratę określonych uprawnień nabywanych z mocy prawa, co dotyczy tylko tych ubezpieczonych, którzy ze względu na niespełnienie choćby jednego ustawowego warunku (wieku lub ogólnego stażu emerytalnego) nie mogli skorzystać z dotychczasowych lub intertemporalnych uprawnień nabycia prawa do emerytury w niższym wieku niż powszechny wiek emerytalny, a także nie mogą skorzystać z regulacji przewidzianych w ustawie o emeryturach pomostowych. Złożenie wniosku o emeryturę pomostową lub o emeryturę w obniżonym wieku emerytalnym z tytułu pracy w szczególnych warunkach, zakończone przyznaniem jednego z takich świadczeń, powoduje utratę prawa do rekompensaty.

Przyznanie świadczenia potwierdza zatem jedynie prawo do wypłaty nabytego *ex lege* świadczenia. W sprawie objętej niniejszą skargą kasacyjną sytuacja była jednak inna. Ubezpieczony w 2014 r. złożył wniosek o przyznanie prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym, jednak ZUS odmówił mu przyznania prawa do tego świadczenia, gdyż nie udowodnił 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Konsekwentnie - w decyzji z dnia 29 listopada 2019 r.

ZUS odmówił Z. K. prawa do rekompensaty określonej w art. 21 ust. 1 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych, ponieważ nie udowodnił on przed 1 stycznia 2009 r. wykonywania przez co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach. W toku procesu przed Sądem pierwszej instancji wnioskodawca udowodnił jednak, że ma 15 takiej pracy, a organ rentowy w apelacji nie kwestionował tego ustalenia.

W ocenie Sądu Najwyższego, przyznanie ubezpieczonemu prawa do rekompensaty określonej w art. 21 ust. 1 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych, po udowodnieniu przez niego, że ma wymagany okres 15 pracy w szczególnych warunkach, może nastąpić wówczas, gdy Sąd ustali, że wnioskodawca nie uzyskał prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym ani możliwości jej wypłaty po dniu złożenia wniosku o rekompensatę, choćby w ograniczonym zakresie. Zarówno bowiem wykładnia celowościowa, prawidłowo przedstawiona w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, jak i wykładnia systemowa i funkcjonalna prowadzą do konkluzji, że ubezpieczonemu przysługuje alternatywnie tylko jedno świadczenie: emerytura w obniżonym wieku emerytalnym lub rekompensata. W tym kontekście nie można byłoby zaakceptować sytuacji, gdyby po uprawomocnieniu się wyroku przyznającego prawo do rekompensaty, ubezpieczony zachowałby prawo do skutecznego ubiegania się o wypłatę emerytury w obniżonym wieku emerytalnym, na przykład w drodze wznowienia postępowania przed organem rentowym w trybie określonym w art. 114 ust. 1-2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Funkcją ponownego ustalenia prawa do świadczenia jest stworzenie gwarancji wydania decyzji zgodnych z ukształtowaną *ex lege* przez przepisy prawa ubezpieczeń społecznych sytuacją prawną ubezpieczonych, dlatego zgodnie z art. 114 ust. 1 tej ustawy „ujawnienie okoliczności istniejących przed wydaniem decyzji” obok „przedłożenia nowych dowodów” stanowi przesłankę ponownego ustalenia prawa do świadczeń emerytalnych. Analiza przepisów prawa ubezpieczeń społecznych prowadzi do wniosku, że użyty w nich zwrot „okoliczności” występuje w dwóch znaczeniach, to jest w znaczeniu okoliczności faktycznych oraz okoliczności sprawy, ustalonych następnie w kolejnym postępowaniu wyjaśniającym prowadzonym przez organ rentowy w sprawie. Nowym dowodem w

rozumieniu art. 114 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych jest dowód, który nie został przedstawiony w uprzednim postępowaniu i zmierza do potwierdzenia stanowiska skarżącego.

Zgodnie z art. 133 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w razie ponownego ustalenia przez organ rentowy prawa do świadczeń, przyznane świadczenia wypłaca się, poczynając od miesiąca, w którym powstało prawo do tych świadczeń, jednak nie wcześniej niż: 1) od miesiąca, w którym zgłoszono wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy lub wydano decyzję z urzędu, z zastrzeżeniem art. 107a ust. 3; 2) za okres 3 lat poprzedzających bezpośrednio miesiąc, o którym mowa w pkt 1, jeżeli odmowa lub przyznanie niższych świadczeń były następstwem błędu organu rentowego lub odwoławczego. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio również w razie ponownego ustalenia prawa do świadczeń lub ich wysokości wskutek wznowienia postępowania przed organami odwoławczymi albo wskutek kasacji, z tym że za miesiąc zgłoszenia wniosku przyjmuje się miesiąc wniesienia wniosku o wznowienie postępowania lub o kasację.

W tym kontekście należy przypomnieć, że w myśl konstatacji zawartych w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, gdyby organ rentowy po złożeniu wniosku o wcześniejszą emeryturę w 2014 r. wypełnił ciążący na nim obowiązek wyjaśnienia charakteru pracy wykonywanej przez Z. K. od 1 sierpnia 1982 r. do 9 marca 1985 r., od 12 marca 1985 r. do 27 marca 1990 r. oraz od 1 kwietnia 1990 r. do 8 czerwca 1992 r., to Z. K. uzyskałby prawo do wcześniejszej emerytury na podstawie złożonego wniosku. Niewyjaśnienie charakteru pracy w ww. okresach mogłoby ewentualnie zostać zakwalifikowane jako błąd organu rentowego w rozumieniu art. 133 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, z tym że wnioskodawca mógłby uzyskać prawo do wcześniejszej emerytury tylko za okres 3 lat poprzedzających bezpośrednio miesiąc, wystąpienia z wnioskiem o to prawo, o ile odmowa lub przyznanie niższych świadczeń były następstwem błędu organu rentowego lub odwoławczego.

Z przedstawionej wyżej wykładni Sądu Najwyższego wynika, że ustalenie prawa do nawet częściowej (w ograniczonym zakresie) wypłaty emerytury w

obniżonym wieku emerytalnym z tytułu wykonywania pracy w szczególnych warunkach, stoi na przeszkodzie przyznaniu prawa do rekompensaty. Wymaga to jednak dodatkowych ustaleń, a zwłaszcza przedstawienia stanowiska ZUS odnośnie do zachowania przez ubezpieczonego prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym po dniu złożenia wniosku o rekompensatę. Z uwagi na błędy legislacyjne powodujące problemy z interpretacją przedstawionych wyżej przepisów nawet przez doświadczonych prawników, co niewątpliwie utrudnia również ocenę prawidłowości własnych wniosków i decyzji organu rentowego przez ubezpieczonego, który – jak słusznie zauważył Sąd Apelacyjny – nie powinien ponosić negatywnych konsekwencji niezawinionych przez siebie działań. Z tego względu ciężar dowodu ustalenia nabycia przez wnioskodawcę prawa, a w konsekwencji wypłaty nawet częściowej (w ograniczonym zakresie) emerytury w obniżonym wieku emerytalnym z tytułu wykonywania pracy w szczególnych warunkach - obciąża ZUS.

Z powyższych względów na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzeczono jak w sentencji wyroku.

a.s.